

JERZY DIETL, BOGDAN GREGOR

UWARUNKOWANIA WYPOSAŻENIA I ZAPOTRZEBOWANIA
GOSPODARSTW CHŁOPSKICH NA DOBRA TRWAŁE
KONSUMPCYJNE ORAZ ICH ZNACZENIE
W MOTYWACJI PRODUKCJI

1, METODA BADAŃ I ŹRÓDŁA

Inspiracją dla tych badań była teza, iż niedobory dóbr i usług konsumpcyjnych, a szczególnie dóbr trwałego użytku (DTU) stanowią jedno z istotnych ograniczeń w procesie dostosowawczym gospodarstw indywidualnych.

W znacznej części zdrowych ekonomicznie gospodarstw rolnych krzywa krańcowej skłonności do konsumpcji ma tendencję rosnącą. Potwierdzeniem tej tezy będzie empiryczna weryfikacja wysokiego i zwiększającego się w ostatnim okresie stanu posiadania (DTU), szczególnie u gospodarstw prężnych ekonomicznie i charakteryzujących się znaczną innowacyjnością. Gospodarstwa te na skutek niedoborów podaży nie mogą w pełni zaspokoić swoich potrzeb konsumpcyjnych. Powoduje to wiele ujemnych ekonomicznych i społecznych konsekwencji, m.in. rozmięcza ograniczenia budżetowe gospodarstw rolnych, osłabiając tym samym ich wrażliwość na zmiany cen dóbr i usług konsumpcyjnych, pogłębia procesy inflacyjne u części gospodarstw rolnych. Ograniczeniu ulega usatysfakcjonowanie chłopów oraz ich warunki bytowe na skutek: nietrafnych zakupów (przymusowa substytucja), braku ich realizacji (przymusowe oszczędności) oraz wzrastającej krzywej krańcowej nieużyteczności zakupu (czekanie w kolejce, wykupywanie brakujących towarów w dużych miastach itp.). Najważniejsze jednak, iż trudności zaspokojenia popytu na DTU nie powodują, jak można przypuszczać, zwiększenia popytu produkcyjnego, a w szczególności skłonności do inwestowania¹, wywołują natomiast osłabienie motywacji produkcyjnej. Dlatego przez zwiększenie na wsi podaży DTU uzyskać będzie można efekty ekono-

¹ Szerzej na ten temat por. J. Dietl, *Behaviour of Private Farmers as Producers and Consumers. The Polish Experience*, Netherlands Economic Institute, Rotterdam 1984.

miczne. Działanie to może być zbliżone do skutków zwiększenia strumienia dóbr produkcyjnych.

Wraz ze wzrostem wyposażenia rodzin chłopskich w DTU następuje równocześnie jego znaczne różnicowanie większe niż dla gospodarstw domowych w mieście. Zróżnicowanie to współwystępuje i zależy od wielu cech rodziny chłopskiej i gospodarstwa rolnego. Zarówno wyposażenie tego gospodarstwa w czynniki produkcji, jak i jego towarowość oraz skłonność do powiększania produkcji istotnie są współzależne ze stanem posiadania DTU.

Dla weryfikacji postawionych tez uwzględniono zależności między stanem posiadania DTU badanych gospodarstw oraz ich popytem a 24 zmiennymi. Uwzględniały one: rejon i wieś, w której znajdowało się gospodarstwo; strukturę demograficzną rodziny chłopskiej; zasobność badanych gospodarstw w inne dobra trwałe o przewadze charakteru konsumpcyjnego (np. standard jakościowy domu mieszkalnego); cechy gospodarstwa rolnego i jego wyposażenie w czynniki produkcji; powiązanie gospodarstw z rynkiem oraz ich skłonność do powiększania produkcji. Poza ogólną charakterystyką wyposażenia gospodarstw w DTU i popytu na te dobra w podanym przed chwilą układzie omówimy zależności między zasygnalizowanymi czynnikami a wyposażeniem i popytem na DTU.

Dla zbadania istnienia zależności statystycznych stosowano test niezależności χ^2 (w wyniku otrzymywano wartość statystyki χ^2 i poziom istotności), a dla rozmiaru siły związku — współczynnik C Pearsona. Jak widać bierzemy pod uwagę liczne uwarunkowania sytuacji materialnej ludności rolniczej. Wiele badań potwierdza konieczność takiego ujęcia². W szczególności ważne jest uwzględnienie rozlicznych relacji między rodziną chłopską a jej gospodarstwem rolnym. Decyduje to bowiem głównie o pewnych odrębnościach społeczności wiejskiej oraz jej zróżnicowaniu i to nie tylko w zakresie warunków materialnych³. Bieżący dochód pieniężny wpływa naturalnie na popyt, ale nie jest jedynym, a nawet najważniejszym czynnikiem zasobności gospodarstwa w trwałe dobra konsumpcyjne. Ponadto bezpośrednie zarejestrowanie dochodów nie było możliwe⁴, uwzględniono dochody poprzez różne cechy gospodarstwa i rodziny chłopskiej.

² M.in. por. K. Łapińska-Tyszko, *Czynniki zróżnicowania standardu materialnego rodzin chłopskich*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1984.

³ Por. J. Turowski, *Koncepcje socjologii wsi*, Wieś i Rolnictwo 1985, nr 2, s. 21 - 36.

⁴ Z badań J. Sarnowskiego wynika, iż brak jest związku między poziomem dochodów a standardem wyposażenia rodzin w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych. Sądzymy, iż w części wynikało to z faktu, iż zakupy DTU dokonywane były głównie z „dodatkowych” dochodów, które nie zostały podane przez respondentów; por. J. Sarnowski, *Czynniki kształtujące poziom i strukturę zasobów materialnych*

Dodać jeszcze trzeba, że nie ujęliśmy także zróżnicowania stanu posiadania DTU w zależności od wykształcenia. Czynniki ten wywiera duży wpływ w gospodarstwach pracowniczych⁵. Sądzymy jednak, iż nie posiada on istotnego znaczenia w rodzinach chłopskich⁶.

Badania te stanowią fragment szerszych studiów odnoszących się do związków indywidualnych gospodarstw rolnych z ich otoczeniem, w szczególności rynkowym i instytucjonalnym⁷. Były one przeprowadzone metodą wywiadu kwestionariuszowego w sierpniu i wrześniu 1985 r., wśród 965 indywidualnych gospodarstw rolnych o obszarze od 1 ha użytków rolnych.

Celowo zostały dobrane województwa, gminy i wsie. W wytypowanych wsiach losowane było co drugie gospodarstwo odrębnie dla każdej grupy wielkościowej. Przyjęto 8 przedziałów wielkości odpowiadających w zasadzie klasyfikacji GUS. Z przedziału najmniejszych gospodarstw (od 0,5 ha do 2 ha) wyeliminowano gospodarstwa poniżej 1 ha: chodziło nam bowiem o uwzględnienie gospodarstw o pewnym minimum produkcji towarowej. Do badań dobrano 3 gminy, jedną w woj. bydgoskim (Koronowo) oraz 2 w woj. skierniewickim (Rybno i Nowy Kawęczyn), a w ich ramach 48 wsi. Ogółem przyjęte do badań gospodarstwa stanowią ok. 50% gospodarstw wytypowanych wsi, a ok. 25% wszystkich gospodarstw wspomnianych gmin.

rodzin członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych, *Wiś i Rolnictwo* 1985, nr 2, s. 112-114 oraz 118.

⁵ Ibidem.

⁶ Wykształcenie jest co prawda elementem wyróżniającym w kategorii prestiżu, ale może nie odgrywać większej roli w zakresie różnicowania materialnego (J. Sulimski, *Zróżnicowanie materialne rodzin chłopskich*, rec. książki K. Łapińskiej-Tyszko, *Wiś i Rolnictwo* 1985 nr 2, s. 220). W aktualnie prowadzonych badaniach uwzględniamy jednak wykształcenie osoby prowadzącej gospodarstwo.

⁷ Badania z pominięciem tematyki objętej tym artykułem prowadzone już były w latach 1983 i 1984 oraz objęły łącznie niecałe 2000 gospodarstw. Rezultaty tych studiów zostały opublikowane w pracach: J. Dietl, *Opinie rolników o powiązaniach z rynkiem oraz obsłudze handlowo-produkcyjnej*, *Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy* 1984, nr 3, s. 129 - 144; J. Dietl, B. Gregor, *Związki indywidualnych gospodarstw rolnych z otoczeniem rynkowym i instytucjonalnym (wyniki badań empirycznych)*, Łódź 1985, ss. 286; J. Dietl, B. Gregor, *Działalność gminnych spółdzielni w opiniach rolników*, *Wiś Współczesna* 1986, nr 1, s. 35-45; J. Dietl, B. Gregor, *Usługi SKR a mechanizacja indywidualnych gospodarstw rolnych (wyniki badań empirycznych)*, *Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy* 1986, nr 1, s. 46 - 63. J. Dietl, B. Gregor, *Ograniczenia w procesie dostosowawczym gospodarstw indywidualnych (wyniki badań empirycznych)*, *Wiś i Rolnictwo* 1986, nr 1 s. 102 - 125. W roku 1985 rozszerzono zakres badań w tym także o konsumpcję DTU. Artykuł ten zawiera syntezę wyników, które w formie rozwiniętej znajdują się w raporcie z badań w roku 1985 pt. *Konsumpcja DTU przez ludność rolniczą, jej perspektywy i rola w motywacji produkcyjnej*. Znajduje się on w Instytucie Obrotu Towarowego i Usług Akademii Ekonomicznej w Poznaniu oraz Katedrze Obrotu Towarowego Uniwersytetu Łódzkiego.

Dobór gmin był dokonany z punktu widzenia poziomu produktywności, kultury rolnej oraz szeroko pojętych warunków ich bytu. Ponadto przyjęto, iż chodzi o prezentację rejonów rolniczych, stąd też udział gospodarstw chłopo-robotniczych (prowadzący gospodarstwo uzyskuje dochód spoza rolnictwa) i zarobkowych (członek(owie) rodziny uzyskuje dochód spoza rolnictwa) w ogólnej liczbie gospodarstw był znacznie niższy niż średnio w kraju, a także w dobranych województwach. Wynika to nie tylko z odrzucenia gospodarstw od 0,5 ha do 1 ha użytków rolnych, ale głównie rolniczego charakteru dobranych gmin.

Można wysunąć pogląd, iż badane gospodarstwa reprezentują gospodarstwa usytuowane w rejonach typowo rolniczych, znajdujących się na ogół powyżej przeciętnej krajowej z punktu widzenia podanych cech. Wszystkie gminy stanowią reprezentanty ok. 45% gmin w Polsce. Udział ich w powierzchni UR oraz liczbie gospodarstw wynosi ok. 46%, zaś w produkcji towarowej — ok. 51%⁸.

W kwestionariuszu wywiadu problematyka konsumpcji pojawiała się kilkakrotnie. Pytano respondentów o stan posiadania dwunastu DTU, a następnie o to, które z tych dóbr respondent (lub członek rodziny) chciałby szczególnie nabyć w najbliższej przyszłości? Proszono o wymienienie najwyżej trzech dóbr chcąc możliwie najbardziej urealnić informacje o popycie nowym i restytucyjnym. Pytanie odnoszące się do DTU związane było ze skłonnością do powiększania produkcji. Pytano mianowicie, czy poprawa zaopatrzenia wsi w konsumpcyjne DTU wywołała by chęć do zwiększenia produkcji?

2. CHARAKTERYSTYKA WYPOSAŻENIA ORAZ ZAPOTRZEBOWANIE BADANYCH GOSPODARSTW W DTU

Przed omówieniem czynników różnicujących stan posiadania i popyt na DTU warto się zatrzymać nad ogólną zasobnością badanych rolników w te dobra i zgłoszoną przez nich chęcią ich zakupu (tab. 1). Stan posiadania DTU był stosunkowo wysoki i w odniesieniu do dóbr o niższej częstotliwości występowania przekraczał o około 100% średni stan posiadania dla gospodarstw chłopskich oraz robotniczo-chłopskich według badań GUS⁹. Wyjaśnić to można znacznie wyższym niż przeciętny

⁸ Szacunku dokonano na podstawie informacji odnoszących się do gmin zawartych w rocznikach statystycznych poszczególnych województw.

⁹ Na podstawie badań GUS na 100 gospodarstw chłopskich i robotniczo-chłopskich (liczba w nawiasie) przypadało: telewizorów czarno-białych 92,1 (98,1); pralek mechanicznych 97,5 (101,1); chłodziarek i zamrażarek 92,9 (99,7); telewizorów kolorowych 4,3 (4,4); odkurzaczy 48,7 (66,5); frotrek 1,3 (2,2); pralek automatycznych 8,3 (9,4); motocykli, skuterów, motorowerów 24,1 (34,2); oraz samochodów osobowych 20,8 (19,5); *Rocznik Statystyczny GUS 1985*, s. 146 tab. 28. Przeliczenia własne.

Tablica 1

Stan posiadania dóbr trwałego użytku badanych gospodarstw oraz zgłoszony przez respondentów popyt na te dobra (N=965)

Wyszczególnienie	DTU posiadane powszechnie				DTU o niższej częstotliwości występowania									
	telewizor czarno-biały	pralka mechaniczna	lodówka	telewizor kolorowy	magnetofon	odkurzacz	frotka	pralka automatyczna	zamrażarka	motorower	motocykl	samochód		
Stan posiadania w szt. na 100 gospodarstw	86	88	90	14	37	62	7	16	21	22	33	43		
Popyt ogólny w szt. na 100 badanych gospodarstw	2	7	11	9	2	8	1	20	35	2	1	16		
Popyt restytucyjny na 100 badanych gospodarstw	1	4	6	0	0	2	0	0	2	0	0	2		
Popyt nowy na 100 gospodarstw nie posiadających danego dobra	11	23	54	10	3	18	1	23	42	2	1	24		
Popyt restytucyjny na 100 gospodarstw posiadających dane dobro	1	4	6	1	0	3	3	2	10	1	1	5		
Asortymentowa struktura popytu (w %) w ujęciu ilościowym	2	6	9	8	2	7	1	17	31	2	1	14		
Asortymentowa struktura popytu (w %) w ujęciu wartościowym	0,4	0,4	2,5	8,0	0,6	0,5	0,1	6,1	19,8	0,7	0,9	60,0		
Szacunek popytu w ujęciu ilościowym na 100 badanych gospodarstw (114 DTU) liczba DTU	2,3	6,8	10,3	9,1	2,3	8,0	1,1	19,4	35,3	2,3	1,1	16,0		
Szacunek popytu w ujęciu wartościowym na 100 badanych gospodarstw (wartość ogółem 15.955 tys. zł) w tys. zł	68	68	410	1277	91	56	8	969	3181	114	137	9576		

Źródło: Opracowanie własne.

poziomem materialnym badanych gospodarstw, wcześniejszymi o jeden rok danymi GUS, a wreszcie wyeliminowaniem z badań gospodarstw najmniejszych do 1 ha. Przy uwzględnieniu jednak gminy Nowy Kawęczyn, zbliżonej poziomem produktywności do średniej krajowej, różnice w porównaniu z informacjami GUS ulegają znacznej niwelacji.

W ostatnich latach następował wyraźny proces zmniejszania się dysproporcji między stanem posiadania DTU przez ludność rolniczą a zamieszkałą w mieście. Przyjmując bowiem wyposażenie gospodarstw pracowniczych GUS w roku 1984 za 100, w gospodarstwach chłopskich GUS oraz w gospodarstwach objętych tymi badaniami (liczba w nawiasie) stan posiadania wynosił dla: telewizorów 101(95); pralek mechanicznych 123 (111); chłodziarek i zamrażarek 92(110); telewizorów kolorowych 23(75); odkurzaczy 52(67); frotrek 19(103); motocykli, skuterów i motorowerów 215(491); samochodów osobowych 76(158)¹⁰. Jeśli natomiast weźmie się pod uwagę rok 1970, to przyjmując za 100 gospodarstwa pracownicze poza rolnictwem i leśnictwem okazuje się, że w gospodarstwach chłopskich wyposażenie w DTU różniło się o wiele bardziej niż w roku 1984 lub 1985. Odpowiednie bowiem wskaźniki¹¹ wynosiły: telewizory — 46; pralki mechaniczne — 76; lodówki — 19; odkurzacze — 18.

Mimo pozytywnego procesu ograniczania różnic w stanie posiadania DTU między miastem i wsią w dalszym ciągu mają one miejsce. Biorąc pod uwagę zdecydowanie cięższe warunki pracy na wsi niż w mieście oraz niską jakość życia na wsi, głównie w wyniku zacofanej infrastruktury społeczno-kulturalnej, zrozumiałe staje się poczucie degradacji rolników. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż brak dostępności do DTU jest jednym z czynników ucieczki ze wsi młodego pokolenia oraz trudności znalezienia żony przez rolników. Naturalnie wyposażenie rodzin chłopskich w DTU jest tylko jednym z elementów bytu. Wyrażamy ponadto wątpliwości, czy można nimi mierzyć tzw. „zagospodarowanie materialne”¹². Należałoby bowiem uwzględnić znacznie szerszy asortyment dóbr, a ponadto standard posiadanych mieszkań, który na wsi jest bardzo zróżnicowany. Stan posiadania DTU ujęty został także w postaci wartościowej na 1 gospodarstwo¹³. Przeciętna wartość DTU na 1 gospodarstwo wyno-

¹⁰ *Rocznik Statystyczny 1985*, GUS, s. 145 i 146 tab. 28. Przeliczenia własne.

¹¹ *Rocznik Statystyczny 1971*, GUS, s. 581 tab. 31 i s. 585 tab. 37. Przeliczenia własne.

¹² Por. J. Sarnowski, *Czynniki*, s. 99.

¹³ Wszystkie rejestrowane dobra, z wyjątkiem samochodów wyceniono według przeciętnych cen detalicznych z lipca 1986 r. Uzyskane wskaźniki są jedynie przydatne dla celów porównawczych i odzwierciedlają wartość użytkową posiadanych dóbr jako elementu warunków bytu. Pominięto więc różnice jakościowe uboższego zresztą asortymentu oraz stopień zużycia poszczególnych dóbr. W wycenie wartości nie uwzględniono samochodu osobowego, gdyż wysoka i zróżnicowana cena tego dobra utrudniałaby porównanie. Ponadto tylko gospodarstwa zasobne w DTU posiadają także samochód. Szerzej na temat wskaźników wartościowych por. E. Osikow-

siła 189 tys. zł. Jeden procent gospodarstw nie posiadało w ogóle objętych badaniem DTU; 30% — 1 - 100 tys. zł; 29% — 101 - 200 tys. zł; 27% — 201 - 300 tys. zł; 7% — 301 - 400 tys. zł i 6% powyżej 401 tys. zł. Jak się przekonamy w dalszych rozważaniach uwzględnione w analizie zmienne różnicują na ogół istotnie zarówno przeciętną wartość DTU na jedno gospodarstwo, jak i rozkład wśród gospodarstw wartości posiadanych DTU¹⁴.

Jak wynika z tablicy 1 następowało wyraźne przesuwanie popytu ogólnego na 100 badanych gospodarstw w kierunku dóbr „luksusowych” z wyjątkiem lodówek, na które popyt w dalszym ciągu utrzymywał się na wysokim poziomie. Koncentrował się on głównie na zmechanizowanym sprzęcie gospodarstwa domowego o podstawowym znaczeniu dla ułatwienia pracy (pralka automatyczna, zamrażarka, lodówka) oraz środkach lokomocji (głównie samochodu) umożliwiającymi kontakt z miastem (zakupy)¹⁵. Mniejsze znaczenie miał natomiast sprzęt rekreacyjno-rozrywkowy.

Średnio każde z badanych gospodarstw pragnęło zakupić więcej niż 1 DTU. W strukturze ilościowej zamrażarki i pralki automatyczne zajmowały prawie 50%, a w wartościowej przeszło 25%. W tej ostatniej samochody stanowiły aż 60 % (podobny był udział samochodów w wartości posiadanych DTU). Oznaczało to, że przeciętnie każdy rolnik skłonny był wydać na ten cel ok. 100 tys. zł. O niezwykle chłonnym rynku wiejskim świadczy chęć zakupu uwzględnionych w analizie DTU przez jedno gospodarstwo średnio za ok. 150 tys. zł. Jeśli do podanej poprzednio przeciętnej wartości posiadanych DTU — 189 tys. zł doda się wartość wynikającą ze stanu posiadania samochodów uzyska się 447 tys. zł¹⁶. Oznacza to, że badani rolnicy byli gotowi powiększyć stan posiadania DTU o 36% dotychczasowej ich wartości. Przy uwzględnieniu natomiast stopnia zużycia posiadanych dóbr prawdopodobnie o około 50%. Zgadzając się na-
Syntetyczne wskaźniki wyposażenia ludności w dobra trwałego użytkowania,
Wiadomości Statystyczne 1970, nr 7.

¹⁴ Poza zbadaniem zależności statystycznej między x (zmienna określająca) a y (zmienna określana), ustalono także zróżnicowanie wartości y według x , stosując test istotności F . Test ten weryfikuje hipotezę o równości wariancji w dwóch populacjach generalnych:

$$F = \frac{\hat{S}_1^2}{\hat{S}_2^2} = \frac{\text{wariancja dla pierwszej próby}}{\text{wariancja dla drugiej próby}}$$

W przypadku równości wariancji w obu populacjach F przyjmuje wartość 1.

¹⁵ Według badań J. Sarnowskiego, *Czynniki*, s. 107, zbliżona była hierarchia zamiarów zakupu DTU, a mianowicie: pralka automatyczna, samochód, lodówka. Na pierwszym miejscu uplasowały się meble, które pominieliśmy w naszych badaniach, a cytowany autor nie uwzględniał zamrażarki.

¹⁶ Cenę samochodu ustalono w wysokości 600 tys. zł. Wzięto pod uwagę strukturę asortymentową samochodów na wsi, zakupy w znacznej części na wolnym rynku oraz duży udział w strukturze zakupów samochodów używanych.

wet, że zadeklarowane zapotrzebowanie nie zostanie zamienione w całości na efektywny popyt, świadczy to o tym, jak ważna jest poprawa zaopatrzenia ludności wiejskiej w te dobra. Według przeprowadzonego szacunku popyt ludności rolniczej średnio w kraju kształtował się na poziomie od 30 - 40% niższym. Przyjmując tę drugą liczbę oznacza to, iż średnio jedna rodzina chłopska w kraju byłaby skłonna wydać na DTU objęte tymi badaniami ok. 100 tys. zł.

Wysoka skłonność do konsumpcji DTU została zapewne w całości wywołana zjawiskiem popytu odłożonego. Według bowiem danych rodzin prowadzących rachunkowość rolną po roku 1981 nastąpił spadek zakupów artykułów nieżywnościowych, prawdopodobnie na skutek niedoborów w podaży. Łańcuchowe wskaźniki dynamiki spożycia dóbr i usług nieżywnościowych (w cenach stałych z 1982 r.) wynosiły: 1981 r. — 122,3; 1982 r. — 89,9; 1983 r. — 98,7; w zakresie natomiast dóbr i usług związanych z utrzymaniem domu odpowiednio: 121,8; 68,5 i 107,3¹⁷.

Pobyt restytucyjny nie odgrywa jeszcze na Wsi tak istotnej roli jak w mieście. Większość bowiem omawianych DTU dopiero od niedawna zakupowana była przez rodziny chłopskie, a także znajduje się w handlu.

Jedynie w stosunku do pralek mechanicznych, lodówek, zamrażarek i samochodów ujawnia się bardziej znaczący popyt restytucyjny (por. tab. 1). Mimo iż zamrażarkę uznać można za dobro względnie nowe jego niska jakość wywołuje stosunkowo wysoki popyt restytucyjny.

Dane odnoszące się do popytu nowego na 100 gospodarstw nie posiadających danego dobra potwierdzają tezę o niezwykle chłonnym rynku wiejskim. Prawie co czwarty rolnik pragnął nabyć samochód, a niemal co drugi pralkę mechaniczną lub automatyczną, lodówkę oraz zamrażarkę (por. tab. 1).

Mimo nieco sugerującego pytania: „czy poprawa zaopatrzenia wsi w konsumpcyjne DTU wywołałyby chęć zwiększenia produkcji?“, odpowiedzi przekroczyły nasze oczekiwania. 64% bowiem badanych rolników udzieliło odpowiedzi twierdzącej. Potwierdza to naszą tezę sformułowaną na wstępie artykułu.

3. STAN POSIADANIA I ZAPOTRZEBOWANIA NA DTU W ZALEŻNOŚCI OD REJONU I WSI

Stan posiadania DTU i deklarowana przez rolników skłonność do konsumpcji były bardzo zróżnicowane w ramach tej samej wsi, między wsiami oraz gminami. Wydaje się ono wyższe niż między gospodarstwami pracowniczymi w miastach. Proces ten raczej nie ulega niwelacji¹⁸.

¹⁷ M. Świętochowska, *Regionalne zróżnicowanie spożycia dóbr nieżywnościowych*, *Wiś Współczesna* 1986, nr 8, s. 70.

¹⁸ Wskazują na to m.in. cytowane już badania M. Świętochowskiej. Według

Zróźnicowanie stanu posiadania DTU między badanymi gminami było dość znaczne i logiczne, zarówno jeśli się weźmie przechodzenie od gminy najbogatszej do najbiedniejszej, jak i uwzględni poszczególne dobra. Tak więc różnice w wyposażeniu gospodarstw skrajnych gmin w powszechnie posiadane dobra wahały się od 2% (pralka automatyczna) do 12% (lodówka). W przypadku jednak dóbr o niższej częstotliwości występowania omawiane różnice oscylowały między 35% (motorower, motocykl) a 175% (telewizor kolorowy, zamrażarka, pralka automatyczna). Biorąc pod uwagę poziomy istotności oraz skorygowane współczynniki C Pearsona, gmina różnicowała najbardziej stan posiadania kolejno następujących DTU: zamrażarki, pralki automatycznej, telewizora kolorowego, samochodu, odkurzacza, magnetofonu. Odmienności stanu posiadania pozostałych dóbr uznać można za nieistotne.

Różnice w stanie posiadania DTU luksusowych między ekstremalnymi wsiami odrębnie w każdej z badanych gmin były na ogół kilkakrotne. W niektórych wsiach w gminach: Rybno i Nowy Kawęczyn pewnych dóbr w ogóle nie było. Stan owego zróźnicowania natomiast w odniesieniu do dóbr powszechnie znajdujących się w gospodarstwach był nieporównanie mniejszy i nie przekraczał 60%. Warto jeszcze odnotować, że zróźnicowanie wyposażenia gospodarstw w DTU między wsiami było najniższe w gminie najbiedniejszej (Nowy Kawęczyn), a najwyższe w gminie najbogatszej (Koronowo).

Zróźnicowanie stanu posiadania DTU w przekroju wszystkich 48 badanych wsi było statystycznie bardzo wysoce istotne tylko dla dóbr luksusowych. Zależność statystyczna między wsiami a wyposażeniem w poszczególne dobra (wartość skorelowanego współczynnika C Pearsona, przy poziomie istotności $p = 0,00 \dots$) była w kolejności najwyższa dla: zamrażarki, odkurzacza, telewizora kolorowego, pralki automatycznej, froterki, samochodu osobowego i magnetofonu.

Na tle zróźnicowania wyposażenia w DTU rodzin chłopskich między wsiami nasuwa się refleksja, iż prawdopodobnie w ramach wsi działa silnie efekt pokazowy. Wynikało to zresztą z wypowiedzi niektórych res-

danych gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną między regionami (8 regionów w skali kraju) następowało rozwarstwienie gospodarstw rolnych w zakresie posiadania DTU, mimo równoczesnego zwiększania się zasobności gospodarstw w te dobra. O ile od połowy lat siedemdziesiątych do roku 1980 w odniesieniu do wielkości dóbr nawarstwianie to ulegało zmniejszaniu to po roku 1980 proces ten pogłębiał się w odniesieniu do prawie wszystkich badanych DTU. W roku 1982 obszary zmienności dóbr przypadających na 100 gospodarstw wynosiły dla telewizorów 24; pralek 42; lodówek 37; odkurzaczy 36; motocykli 13; samochodów 32 (s. 79). W naszych natomiast badaniach między ekstremalnymi gminami (rok 1985) odpowiednio 15; 16; 10; 35; 11 i 33. Dodać jeszcze można, że różnice regionalne w tych samych grupach obszarowych gospodarstw uległy także pogłębieniu (s. 77 - 79).

pondentów. Wydaje się natomiast, że znacznie słabsze jest aktualnie oddziaływanie tzw. „miejskiego stylu życia”.

Przy uwzględnieniu wskaźnika wartości posiadanych DTU potwierdzają się w zasadzie poprzednie wnioski, choć niewątpliwie w tym ujęciu syntetycznym zróżnicowania są nieco niższe. Przeciętna bowiem różnica w wartości DTU przypadającej na jedno gospodarstwo między gminami woj. skierniewickiego a gminą najbogatszą (Koronowo) wynosiła 44%. Między natomiast wsiami ekstremalnymi różnice były aż trzykrotne, w tym jednak tylko w ramach jednej gminy – najbogatszej 76%, a najuboższej 111%. Zróżnicowanie rozkładu wartości DTU w ramach gmin (wartość $P = 46,13$; $p = 0,00$.) oraz wsi (wartość $F = 123,46$; $p = 0,00$.) było statystycznie istotne. Rozkład ten był bardziej równomierny w gminach i wsiach „bogaty” niż „biedny”. Można wysunąć tezę, że podnoszenie się poziomu materialnego ludności mikroregionu w pewnym, ale niewielkim zakresie niweluje różnice w wyposażeniu w DTU między wsiami, a szczególnie gospodarstwami w ramach wsi. Zróżnicowanie to przenosi się ponadto na wyższy poziom zasobności. Tak więc w rejonach o rozwiniętej infrastrukturze, wysokim poziomie kultury rolnej i korzystnych warunkach bytowych, zróżnicowanie stanu posiadania DTU jest mniejsze niż w pozostałych rejonach. Odmienności te natomiast były szczególnie wyraźne w gminach i wsiach „biedny”. Wieś, w której znajduje się dane gospodarstwo stanowi bardzo istotny czynnik jego zasobności w DTU, choć należy pamiętać, iż istnieje duża zależność między położeniem gospodarstwa, a niektórymi pozostałymi zmiennymi branyymi pod uwagę w naszej analizie.

Ogólnie można stwierdzić, iż choć jakość życia na wsi powoli się podnosi, to równocześnie postęp ten pogłębia degradację wielu gospodarstw, przy równoczesnej, znacznie większej niż w ubiegłych latach, świadomości swej degradacji. Ta świadomość wynika między innymi z doskonalszego niż dawniej przepływu informacji, pogłębiania się różnic w ramach tej samej wsi oraz wyższych aspiracji konsumpcyjnych młodego pokolenia chłopów niż ich rodziców.

We wsiach „bogaty” stan posiadania, a szczególnie popyt na DTU powszechnie posiadane uległ istotnemu zmniejszeniu na rzecz droższych i doskonalszych substytutów. We wsiach natomiast „biedny” sytuacja była zgoła odwrotna. Niestety polityka zaopatrzenia wsi w DTU w zbyt małym zakresie uwzględniała tę prawidłowość.

Dla egzemplifikacji tych poglądów wystarczy podać kilka danych. Tak np. co trzecie z badanych gospodarstw pragnęło zakupić zamrażarkę, a co piąte pralkę automatyczną, ale w najbogatszej gminie Koronowo mimo najwyższego stanu posiadania, aż (odpowiednio) co drugie i co czwarte. W gminie natomiast „najbiedniejszej”, co szóste i co siódme. Zróżnicowanie między Koronowem, mimo wysokiego stanu posiadania, a gminami

woj. skierniewickiego było jeszcze większe w odniesieniu do: telewizorów kolorowych, froterek i samochodów. Sugeruje to, że popyt na luksusowe — w naszych warunkach — DTU jest komplementarny względem jego stanu posiadania (gmina Koronowo), a ogólne warunki bytowe i poziom kultury rolnej wyraźnie różnicują zapotrzebowanie na te dobra. Jeśli chodzi o popyt na dobra posiadane powszechnie, to przesuwiał się on wyraźnie w kierunku gmin uboższych. Tak np. przyjmując za 100 popyt w Koronowie — w gminach woj. skierniewickiego wynosił on dla telewizora czarno-białego 150, pralki mechanicznej 280, a lodówki 120. Równocześnie w odniesieniu do tych dóbr, a szczególnie lodówki, zaznaczył się popyt restytucyjny. Na pozostałe dobra popyt restytucyjny był bardzo niski (z wyjątkiem samochodów — głównie w Koronowie), gdyż dobra te znalazły się znacznie później na wsi niż w mieście.

Różnice między badanymi gminami wzrosną naturalnie jeśli porówna się popyt nowy przeliczony na 100 gospodarstw nie posiadających danego dobra. Przyjmując bowiem za 100 popyt nowy w gminie Koronowo, odpowiednie wskaźniki dla Rybna i Nowego Kawęczyna będą wynosiły: telewizor kolorowy 35 i 47; magnetofon po 150; odkurzacz 100 i 25; froterka 50 i śladowy popyt; pralka automatyczna po 55; zamrażarka 62 i 28; motorower po 33; motocykl po 100; samochód 48 i 41. Biorąc pod uwagę dobra posiadane powszechnie sytuacja była zgoła odmienna i w pełni potwierdziła poprzednio już sformułowany wniosek.

Na pytanie: czy poprawa zaopatrzenia wsi w konsumpcyjne DTU wywołałaby chęć zwiększenia produkcji?, we wszystkich badanych gminach odnotowano pełną zgodność (od 61% do 68% rolników wypowiedziało się twierdząco). Zróżnicowanie pozytywnych wypowiedzi między wszystkimi wsiami było trzykrotne (95% i 32%), jednakże w ramach poszczególnych gmin były one mniejsze, na ogół dwukrotne.

4. STRUKTURA DEMOGRAFICZNA RODZINY CHŁOPIEJSZEJ A STAN POSIADANIA I POPYT NA DTU

W analizie uwzględniono następujące cechy demograficzne rodziny: liczba osób, pokoleniowość rodziny (jedno-, dwu- lub trzypokoleniowa), posiadanie lub brak następcy w gospodarstwach starczych oraz wiek i płeć osoby prowadzącej gospodarstwo. Zmienne te naturalnie posiadają nie tylko istotne znaczenie dla warunków bytowych, ale także potencjału ekonomicznego gospodarstwa.

Liczebność rodziny była pozytywnie skorelowana z warunkami bytowymi chłopów w przeciwieństwie do rodzin pracowniczych. W mieście bowiem w rodzinach o dużej liczbie członków (5,6-osobowych i więcej), a dotyczy to także gospodarstw robotniczo-chłopskich, stan posiadania

DTU wyraźnie się obniżał¹⁹. W gospodarstwach chłopskich natomiast zarówno wg GUS jak i referowanych badaniach wraz z podnoszeniem się liczebności rodziny wyposażenie w DTU systematycznie rosło. Tendencja ta była jednak znacznie silniejsza w gospodarstwach objętych naszymi badaniami. Np. zróżnicowanie między gospodarstwami jednoosobowymi a 7-osobowymi i więcej, we wskaźniku wartości DTU (przy nieprzerwanym wzroście) było 3-4-krotne, a między rodzinami 4-osobowymi i najliczniejszymi różnica wynosiła 20%.

Gospodarstwa chłopskie o małej liczebności rodziny są zazwyczaj starszymi, w znacznej części bez następców. Jeżeli są to rodziny młode, to starają dorobić lokując oszczędności bądź to w gospodarstwo rolne, bądź też w dom mieszkalny. Na wsi wzrost liczebności rodziny jest korzystny z punktu widzenia efektów produkcyjnych (podrastające dzieci i osoby starsze jako siła robocza), a tym samym stanowi czynnik zwiększający dochody.

Ogólnie należy stwierdzić, iż stan posiadania wszystkich DTU podnosił się bardziej lub mniej istotnie wraz z omówionym już wzrostem liczebności rodziny, z przechodzeniem od rodziny jedno- lub dwu- do trzypokoleniowej, obniżaniem się wieku osoby gospodarującej. Był wyższy w gospodarstwach prowadzonych przez mężczyzn niż kobiety, a wreszcie gorzej były wyposażone gospodarstwa osób starszych bez następcy niż z następcą.

Zależność statystyczna między stanem posiadania DTU a liczebnością rodziny, była największa w kolejności następujących DTU: samochód osobowy, zamrażarka, lodówka, odkurzacz, magnetofon, pralka automatyczna, motocykl, telewizor czarno-biały, telewizor kolorowy, pralka mechaniczna, motorower, froterka. Podobna była kolejność przy uwzględnieniu pokoleniowości rodziny. Różnica natomiast we wskaźniku wartościowym wyposażenia w DTU między rodzinami jedno- i dwupokoleniowymi wynosiła 43%, a dwu- i trzypokoleniowymi 9%. Nierównomierność rozkładu ponadto była znacznie większa w rodzinach jedno-, a nawet dwupokoleniowych.

Uszeregowanie dóbr według zależności statystycznych między ich stanem posiadania a wiekiem gospodarującego było następujące: samochód, zamrażarka, magnetofon, odkurzacz, pralka automatyczna, telewizor kolorowy, lodówka oraz motocykl; w przypadku natomiast posiadania lub braku następcy: samochód, odkurzacz, magnetofon, zamrażarka, lodówka, motocykl, pralka automatyczna oraz telewizor kolorowy. Różnica w przeciętnej wartości wyposażenia w DTU między gospodarstwami prowadzonymi przez osoby do 40 lat a 41-60 lat wynosiła 16%,

¹⁹ Rocznik Statystyczny 1985, GUS, s. 147 i 148 tabl. 29. W cytowanych badaniach J. Sarnowskiego (*Czynniki*, s. 110) w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych najgorzej wyposażone były rodziny 2 oraz 6- i więcej osobowe.

w porównaniu natomiast z osobami powyżej 60 lat aż 63%. Dodać można ponadto, że najbardziej równomierny rozkład omawianej wartości DTU odnosił się do pierwszej grupy gospodarstw. Różnica między wskaźnikami wartości w gospodarstwach starszych bez następcy a pozostałymi wynosiła 97%.

Płeć osoby prowadzącej gospodarstwo najmniej różnicowała stan posiadania DTU; stosunkowo jeszcze najsilniej determinowała ona wyposażenie gospodarstw w: lodówkę, zamrażarkę i samochód.

Cechy demograficzne rodziny chłopskiej nie były tak istotnymi czynnikami kształtowania popytu jak stanu posiadania DTU. Pokoleniowość i liczebność rodziny wiązała się ze wzrostem popytu na niektóre tylko dobra „luksusowe” (szczególnie pralka automatyczna i zamrażarka) oraz wyraźnym spadkiem popytu na dobra posiadane powszechnie (wysokie nasycenie). Można jeszcze odnotować wysoki popyt restytucyjny na samochody, natomiast w gospodarstwach jednoosobowych i prowadzonych przez osoby starsze, na telewizory czarno-białe.

Młodszy rolnicy wykazywali zdecydowanie wysoki popyt nowy, a także restytucyjny na dobra luksusowe. Ujawniło się to także, chociaż wyraźnie, u mężczyzn prowadzących gospodarstwa.

Warto jeszcze odnotować, iż gospodarstwa jednopokoleniowe (55% przy średniej 64%), prowadzone przez osoby powyżej 60 lat (49%) oraz starcze bez następcy (39%) przypisują mniejszą wagę niż pozostali rolnicy znaczeniu poprawy zaopatrzenia w DTU jako czynnikowi aktywizacji produkcji.

5. ZASOBNOŚĆ BADANYCH GOSPODARSTW W INNE DOKŁADNE TRWAŁE A STAN POSIADANIA I ZAPOTRZEBOWANIE NA BADANE DTU

Wyodrębniono z ujmowanych DTU samochód osobowy, a ponadto uwzględniono wodociąg, wiek posiadanych budynków mieszkalnych oraz ich stan według opinii respondentów. Ogólnie można stwierdzić wyraźnie współwystępowanie tych elementów warunków bytu ze wskaźnikiem wartości badanych DTU. Tak więc średnia wartość DTU w gospodarstwach posiadających samochód osobowy była o 72% wyższa; wyposażonych w wodociąg o 35%, posiadających budynek wzniesiony po 1970 r. o 24% wyższa niż posiadających dom wybudowany w latach 1945 - 1970; oceniających budynek mieszkalny jako dobry o 20% wyższa niż przypisujących ocenę negatywną. Z analizy zebranych danych wynika duża racjonalność gospodarstw chłopskich w wyposażaniu ich w DTU. Zwykle dom mieszkalny był dobrem, któremu przypisywano najwyższą pozycję w hierarchii zaspokajania potrzeb przez DTU.

Przy badaniu popytu analizowano związek między wskaźnikiem wartości posiadanych DTU a popytem na te dobra. Zależność statystyczna

była tu bardzo wysoce istotna. Na dobra powszechnie posiadane zarówno popyt ogólny na 100 gospodarstw, jak i popyt nowy na 100 gospodarstw nie posiadających danego dobra na ogół wzrastał wraz z powiększeniem się wartości stanu posiadania DTU. Na dobra luksusowe natomiast utrzymywała się podobna, choć już nie tak silna tendencja w odniesieniu do popytu ogólnego. Popyt natomiast nowy na 100 gospodarstw nie posiadających danego dobra zdecydowanie wzrastał wraz z podnoszeniem się wartości posiadanych przez gospodarstwa DTU.

6. CECHY GOSPODARSTWA ROLNEGO I JEGO WYPOSAŻENIE W CZYNNIKI PRODUKCJI JAKO ZMIENNE ZASOBNOŚCI I POPYTU NA DTU

Wielkość gospodarstwa jest podstawowym czynnikiem różnicującym stan posiadanych DTU, głównie luksusowych. Poziomy istotności i skorygowane współczynniki C. Pearson a wskazują, iż obszar gospodarstwa najbardziej różnicował stan posiadania DTU w następującej kolejności: zamrażarka, pralka automatyczna, samochód, telewizor kolorowy, odkurzacz, lodówka i magnetofon. Z wyjątkiem lodówek wyraźnie skokowy wzrost stanu posiadania następował w przedziałach wielkościowych powyżej 10 ha, a niekiedy nawet począwszy od przedziału 7 - 9,99 ha użytków rolnych. W gospodarstwach natomiast w przedziale od 5 do 6,99 ha stan posiadania DTU był na ogół najniższy. Weryfikuje to naszą poprzednio sformułowaną tezę, iż w najtrudniejszej sytuacji ekonomicznej znajdują się gospodarstwa rolnicze w tym właśnie przedziale wielkościowym²⁰. Wyposażenie w DTU było także niskie w dwóch najniższych przedziałach wielkościowych gospodarstw.

Rola obszaru gospodarstwa dla warunków bytu potwierdza się przy uwzględnieniu przeszłych i przewidywanych zmian wielkości gospodarstw. Tak więc rolnicy, którzy w przeszłości zmniejszyli lub w przyszłości zamierzali zmniejszyć powierzchnię swych gospodarstw byli najskromniej wyposażeni w DTU. U tych, którzy nie wykazywali chęci zmian — średnio. Ci natomiast, którzy w przeszłości zwiększyli posiadane gospodarstwa lub zamierzali to uczynić reprezentowali najwyższy stan posiadania DTU.

Wraz z podnoszeniem się wartości maszyn i narzędzi rolniczych zarówno na 1 gospodarstwo, jak i na 1 ha użytków rolnych wyraźnie wzrastała liczba i wartość posiadanych DTU. Różnica bowiem między skrajnymi przedziałami, przy systematycznym wzroście wartości DTU, wynosiła 125% i odpowiednio 82%. Różnica ta u gospodarstw posiadających ciągnik (przy stosunkowo równomiernym rozkładzie) i nie posiadających ciągnika osiągnęła 73%.

²⁰ Por. J. Dietl, B. Gregor: *Związki*.

Stan posiadania DTU pod względem ilościowym i wartościowym był nieco wyższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych szczególnie w produkcji roślinnej. Wyróżniały się naturalnie gospodarstwa ogrodnicze. W gospodarstwach natomiast nowo powstałych, a szczególnie starczych bez następcy oraz przeznaczonych do sprzedania lub oddania, warunki bytowe w omawianym zakresie były wyraźnie niższe niż przeciętne (kolejno o 21%, o 64% oraz o 97%).

Należy jeszcze wskazać, że typ gospodarstwa nie różnicował tak wyposażenia rodzin chłopskich w DTU jak tego oczekiwaliśmy. Najwyższe było ono wśród gospodarstw zarobkowych (na ogół silnie ekonomicznie gospodarstwa o dodatkowych dochodach ze źródeł pozarolniczych).

Popyt nowy, a w nieco mniejszym zakresie restytucyjny był wyraźnie zależny od zmiennych charakteryzujących gospodarstwo jako jednostkę produkcyjną. Tak więc wraz z podnoszeniem się wielkości gospodarstwa wzrastał on najbardziej w kolejności na: telewizory kolorowe, pralki automatyczne, zamrażarki, samochody, lodówki, froterki, odkurzacze i magnetofony. Zupełnie odwrotną sytuację można było zaobserwować w odniesieniu do telewizorów czarno-białych i pralek mechanicznych.

Trudno było doszukać się wyraźnych związków między typem gospodarstwa a popytem na DTU. Gospodarstwa natomiast wyspecjalizowane w produkcji zwierzęcej wykazywały wyższy popyt nowy na takie dobra jak zamrażarki, pralki automatyczne i samochody. Szczególnie wysoki był popyt wśród gospodarstw ogrodniczych i to głównie restytucyjny, ze względu na wysokie ich nasycenie DTU. Zrozumiałe jest natomiast że niski popyt był udziałem gospodarstw nowo utworzonych, a szczególnie prowadzonych przez osoby starsze i nie posiadające następców.

7. WYPOSAŻENIE W DTU I POPYT NA NIE A POWIĄZANIE GOSPODARSTW Z RYNKIEM ORAZ ICH SKŁONNOŚĆ DO POWIĘKSZANIA PRODUKCJI

Jak można było przypuszczać towarowość mierzona skupem uspołecznionym niesłychanie silnie różnicowała stan posiadania DTU. Tak więc przy skupie ujętym na 1 gospodarstwo stan posiadania DTU wyraźnie i systematycznie wzrastał wraz z przechodzeniem do następnego przedziału (8 przedziałów wartości skupu). Różnica w przeciętnej wartości DTU między krańcowymi przedziałami wynosiła 116%, a przy skupie na 1 ha — 52%. Ponadto im wyższy był skup tym bardziej równomierny rozkład wartości posiadanych DTU między badanymi gospodarstwami.

Przeciętna wartość DTU na 1 gospodarstwo była o 15% wyższa u tych rolników, którzy w najbliższych 2 latach zamierzali zwiększyć produkcję od tych, którzy pragnęli pozostawić ją bez zmian, a o 34% przekraczała tę wartość w porównaniu z chłopami, którzy zdecydowali się obniżyć produkcję rolną.

Tezę o współwystępowaniu w naszym indywidualnym rolnictwie dążeń do powiększania produkcji wraz z chęcią podnoszenia konsumpcji weryfikuje także to, iż popyt na prawie wszystkie dobra „luksusowe” jest najwyższy wśród rolników, którzy zadeklarowali chęć zwiększenia produkcji. Chęć natomiast zakupu dóbr znajdujących się w powszechnym użytkowaniu była wyższa wśród chłopów nie zamierzających zwiększyć swej produkcji. Wysoka towarowość wyraźnie zwiększała skłonność do zakupów DTU.

Przeprowadzona analiza potwierdziła sformułowaną na wstępie tezę o wpływie konsumpcji DTU na motywacje produkcyjne gospodarstw rolnych. Niedobory tych dóbr, w sytuacji niezwykle chłonnego rynku wiejskiego, ograniczają skłonność rolników do podnoszenia produkcji.

Pozytywnie zweryfikowana została również hipoteza o głębokich dysproporcjach w stanie posiadania DTU między rolniczymi gospodarstwami domowymi. Powolnemu wyrównywaniu różnic w wyposażeniu gospodarstw wiejskich i miejskich w DTU towarzyszy jednak proces różnicowania gospodarstw chłopskich z punktu widzenia ich zasobności w te dobra. Wyposażenie gospodarstw oraz popyt na DTU determinowane są — poza uwarunkowaniami zewnętrznymi (np. dostępność dóbr na rynku) — wieloma czynnikami endogenicznymi związanymi zarówno z cechami gospodarstwa domowego, jak i gospodarstwa rolnego jako warstwu produkcyjnego.

DETERMINANTS OF EQUIPMENT AND DEMAND OF PRIVATE FARMS FOR CONSUMER DURABLES AND THEIR SIGNIFICANCE IN MOTIVATION OF PRODUCTION

S u m m a r y

It is a fragment of wider studies concerning adaptation processes of private farms in conditions of the centrally planned economy in economics of shortage. The studies were conducted by means of a questionnaire interview among 965 farms in three regions of Poland characterized with different levels of agricultural production development. The sample was drawn from each one of the eight farm-size brackets separately in particular microregions.

There were taken into account interrelationships between the equipment and demand for 12 durable consumer goods approached in terms of the number of possessed durable goods and separately in terms of value expressed synthetically, on the one hand, and 24 variables, on the other hand. The questionnaires were also to provide information about the place of dwelling (region and village), demographic structure of the family, characteristics of a farm, its connections with the market, and propensity of the farmer to expand production. 21 of the variables revealed a very highly significant statistical correlation with the analyzed phenomena ($p \leq 0,005$), and one variable a highly significant correlation ($0,005 < p \leq 0,05$).

Apart from the significance level there were applied statistical tests in the form of corrected C. Pearson's coefficient and variance ratio test F.

The studies indicate, among others, that equipment of farms with consumer durables and possibilities of satisfying demand for these goods constitute a significant motivation for production. The size and equipment of a farm with production factors, its self-dependence and propensity to expand production are interrelated with its equipment with consumer durables and with its demand. Differences among farms with regard to their equipment with these goods tend to grow.